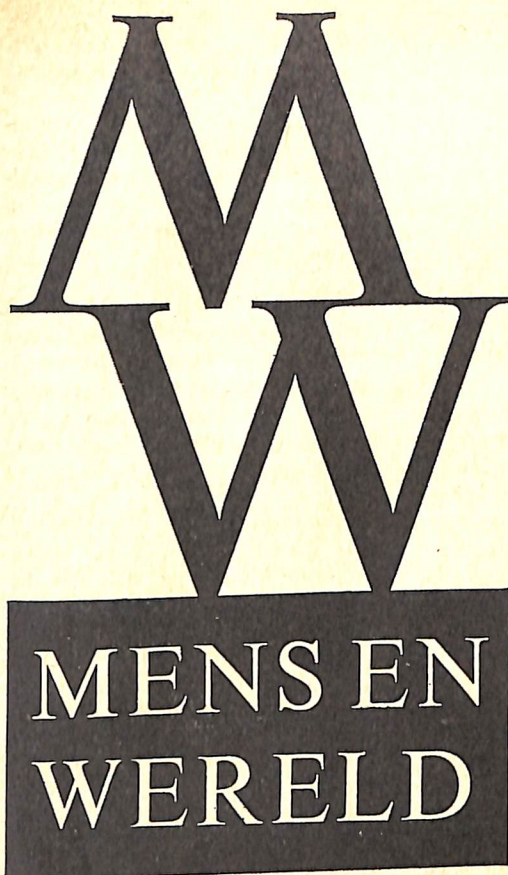

STAAKT HET VUREN

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**22ste jaargang nummer 13
24 juni 1967**

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt Corstius,
H. Mozes, mej. E. van der Reijden, R. de la Rie,
mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: J. van Straten

Goethelaan 73, Utrecht, telefoon (030) 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties:

postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 2 46 41
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:

voor leden van humanistische organisaties f 7,50
voor niet-leden f 9,50

buitenland f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer o.a.:

Proeve van een nieuwe grondwet (1)
M. Rood de Boer

„Nooit meer slapen” van W. F. Hermans
R. de la Rie

Problemen van ontwikkelingshulp (3)
Ong Bing Jong

Woensdag 14 juni – De oorlog in het midden-oosten is voorshands geëindigd. Doden, gewonden, vluchtelingen; massale vernietiging; ellende zoals in elke oorlog. In die adembenemende week was de sympathie allereerste in Nederland aan de kant van Israël. Het betrof een klein, vooruitstrevend-democratisch en vreedzaam land als het onze. Als het zou zijn weggevaagd en de Israëli's zouden zijn uitgeroeid, zou er opnieuw een onrecht zijn geschied en de zaak van een wereld-rechts-orde onnoemelijk zijn geschaad.

Nu de Israëli's de strijd gewonnen hebben is er tenminste een uitgangspunt voor verdere onderhandelingen. Maar eenvoudig zullen die niet zijn. De situatie is ook allerm minst eenvoudig. Ook Egypte en Syrië beogen een vooruitstrevende politiek, al gaat deze gepaard met hartstochtelijk nationalisme en onverzoenlijk fanatisme. Landen als Koeweit en Saoedi-Arabië zijn reactionair in hun binnenlandse politiek. Maar is het juist daarom niet begrijpelijk dat ze nog steeds moeite hebben met de stichting van Israël twintig jaar geleden? Ook al heeft dat land de Arabieren op zijn gebied niet als tweederangsburgers behandeld, ook al hebben daar van ouds joden gewoond, ook al zijn de joden daar tweeduizend jaar geleden verdreven, ook al zochten die joden wanhopig een tehuis na al hun ellende elders.

Maar wat er van dit alles zij, één ding is heel duidelijk. In een wereldrechtsorde kan iedere belangentegenstelling aan de orde gesteld worden. Alleen niet door geweld. Alle lidstaten van de Verenigde Naties hebben zich door hun toetreding verplicht geschillen langs vreedzame weg op te lossen. Wie zich daaraan niet houdt, schendt de internationale samenleving en verbreekt de verdragen waartoe hij zich verplicht had. En verdragen moeten gehandhaafd worden. Dat geldt niet alleen voor het Westen, maar dat is overal in de wereld een erkende regel.

Intussen is het helemaal niet meer zo duidelijk welke verdragen nu gehandhaafd moeten worden na alles wat er gebeurd is. De

dingen hebben hun feitelijke loop genomen en die feiten tellen mee. Maar op één of andere manier zal een vreedzame coëxistentie ook daarginds mogelijk gemaakt en gewaarborgd moeten worden, hoe onwaarschijnlijk dat op dit moment ook lijkt. In dit verband is het interessant te lezen wat Muslahuddin Ahmed schrijft in The Radical Humanist van India (vlak voor het conflict):

‘Na de tweede wereldoorlog zijn reeksen nieuwe staten ontstaan en daardoor leven 98 % van de mensen onder hun eigen soevereiniteit; dergelijke politieke gebeurtenissen kunnen gelukkig of ongelukkig zijn, maar de tijd gaat snel en het is onmogelijk de klok terug te zetten.’

En toch gaat ons meeleven niet alleen uit naar Israël. De oorlog treft alle partijen. Het lijden van militairen en burgers in de Arabische landen gaat ook ons aan. De ontgoocheling na een droom van zelfbevestiging en vooruitgang is verschrikkelijk. De levensomstandigheden in een deels nog achtergebleven samenleving zijn onduelbaar.

Ook het Westen (en Rusland) gaan hierin niet vrijuit. Daarvoor zijn in het verleden te veel fouten gemaakt, te veel kansen verzuimd. Ook hier liggen de verhoudingen niet zwart-wit.

Het eerst nodige is de wegen te vinden met de Arabieren samen te werken, zoals ook met Israël het geval is. Die wegen zijn zo moeilijk begaanbaar omdat de Arabieren ze zelf nog niet willen inslaan.

Maar doeltreffende hulp waar nodig en mogelijk komt ook hen toe. Onze enige kans de wereld bewoonbaar te maken is solidariteit met hen die lijden, waar ook en waardoor ook. En om de macht, die in de politiek onmisbaar is, zo te richten dat samenleven mogelijk wordt, dat grenzen open gaan, en dat Israëli's en Arabieren in vrede en welvaart leven kunnen. Dat is een zaak van voortdurende bereidheid, waakzaamheid en vindingrijkheid. Sjaloom.

J. v. P.

KRITISCH ALLERLEI

door D. Roethof - Ensing

Zes dagen

Nauwelijks zes dagen duurde de strijd, hoe veel jaren de neerslag er van duren zal, daaraan durf ik niet te denken. In ons land gingen men terstond aan de slag en nog is men druk bezig de giften aan geld, goederen en bloed voor Israël te verzamelen en te verzenden. Even heeft er in dit land een geest van saamhorigheid geheerst, die ons volk alleen maar kenmerkt, wanneer het in zijn diepste gevoelens van rechtvaardigheid wordt geschokt.

De zuilen bij het radiobestel stonden op instorten, zo leek het, want alle radioverenigingen vereenden zich om via radio en televisie snelle reportages en berichten te geven van het strijdtoneel. Verschillen tussen gezindten en religies vielen (even) weg, toen pastoors met rabbijnen en met dominees en soms zelfs met humanisten in één en hetzelfde kerkgebouw¹⁾ tezamen kwamen; erkende ongelovigen spoedden zich naar kerken, waar bussen, die anders dienen voor verkiezingen, nu fungeerden om onze stem voor de staat Israël in klinkende munt om te zetten. 'k Geloof dat ons land altijd in het geweer komt, zodra wij de 'underdog' bedreigd weten, de 24 miljoen voor India destijds getuigden daar ook van. Al waren hier natuurlijk méér en andere factoren in het spel, want goed beschouwd is het land Israël in vergelijking tot zijn naburige Arabische staten helemaal zo'n 'underdog' niet. Het is een rijk, welvarend land, gezegend met een bezielde bevolking, met intellect, met mensen die weten hoe zij de zaken moeten aanpakken... Als ik alleen mezelf maar na ga, dan weet ik dat velen van hen die zo spontaan geld of goed gegeven hebben, echter niet het beeld van de staat Israël voor ogen hebben gehad, omdat de meesten van ons dat beeld (nog) niet kennen, nee, wij hadden een Alex Cohen, een Saartje Goudsblom in gedachten, vertrouwen uit onze jeugd die niet meer zijn. Om hen, om hun nagedachtenis, om datgene wat wij in de oorlog niet konden opbrengen of niet hebben opgebracht, om datgene wat wij toen nagelaten hebben te doen, om wat voor redenen ook, daarom gaven en geven velen van ons, veel, uit het diepste van ons hart. Om de 'underdogs' die wij gekend hebben, die eens waren maar van nu niet meer zijn, maar wier nazaten en verre familieleden de bevolking van Israël helpen uitmaken, om

hen... Om hen zijn velen van ons tegen beter weten in niet 'neutraal' geweest, hebben gedachten aan en begrip voor hen van de andere kant verdronken... Een getekend grapje in het Parool was er de vertolking van, twee mannen op een bank en de een zegt: 'heb je nog wat gehoord over de strijd in Vietnam', waarop de ander vraagt: 'Vietnam?', daaraan toevoegend: 'vuile antisemit!'

Door tranen heen, dwars door onze emoties heen, langs onze gevoelens van 'trots' om een overwinning in zes dagen op drie fronten bevochten waaraan wij in wesen part noch deel hebben gehad, maar die wij in gedachten meevochten, worden wij ons nu bewust dat we de zaak kalm, nuchter en wijzer zullen moeten bekijken. Dat er meer is dan Israël in het Midden Oosten dat onze aandacht en... onze zorg eist. En niet alleen om wat mr. Hilberman zo treffend zei: 'ons hart is bij Israël, onze olie ligt in de Arabische landen...'

Wij blijven toeschouwers, diep meelevende toeschouwers van de manier waarop getracht zal worden een leefbare wereld te scheppen, niet voor Israël alleen, maar voor deze Joodse staat tezamen met zijn buurlanden, waar haat plaats zal moeten maken voor een geest van samenwerking. Want, om met Dr. Soetendorp in het Parool te spreken: 'wat gebelevens is, is het probleem van het vooroordeel. Het ergste wat de Arabische leiders hebben gedaan is niet zo zeer dat zij hun mensen tanks in plaats van eten hebben gegeven, maar dat zij hen het gif van de verschrikkelijke haat hebben ingegeven.'

¹⁾ Op zaterdag 3 juni j.l. organiseerde de Liberaal Joodse Gemeente in Arnhem een eredienst, die speciaal gewijd was aan de gespannen situatie in Israël. Ter gelegenheid van het bijzondere karakter van deze dienst werd de R.K. kerk, de Protestantse kerken en de Gemeenschap Arnhem van het Humanistisch Verbond verzocht met een deputatie hierbij aanwezig te zijn. Vanzelfsprekend heeft het bestuur van de genoemde gemeenschap aan deze uitnodiging gehoor gegeven.

Zuinig op de kinderen

Sommige mensen zijn merkwaardig zuinig op hun kinderen. In de Wassenaar, nieuw- en advertentieblad voor Wassenaar, stond de volgende advertentie: *gevr. voor direkt besch. meisje, dagelijks van 19 tot 20 uur om 2 kleine meisjes te baden en naar bed te brengen. f 10,- p.w.*

Natuurlijk weten we niet wat de gene, die de advertentie opstelde, er toe bewoog om juist dat ogenblik in andermans handen over te geven, 't uurtje voor het naar bed gaan, dat zo huiselijk-vertrouwelijk kan zijn; dat iemand er toe komen kon om dit te honoreren met nog geen anderhalve gulden per keer, geeft te denken. Om het waardevolle van het moment, om de fooi van een paar kwartjes. In deze tijd!

Slordige journalistiek

Het gebeurt nog vaak, dat men – wanneer men door omstandigheden in staat is van een bepaalde zaak de bijzonderheden te kennen – stuit op slordigheden in de berichtgeving, die met een beetje meer zorgvuldigheid best vermeden hadden kunnen worden. Wanneer Het Vrije Volk een voor de Partij van de Arbeid toch belangrijke figuur als Eibert Meester ter gelegenheid van diens ontslag aanvraag 'uitluidt', zou men zeker van dit blad mogen verwachten dat het op juiste wijze de lezer weet in te lichten over de levensloop van de heer Meester. Men zou eveneens van dit blad mogen verwachten, dat het op de hoogte is van het bestaan van twee zo verschillende instituten als het Humanistisch Verbond en de Nederlandse Vereniging voor Maat-

schappelijk werk 'Humanitas'. Het getuigt naar mijn smaak van journalistieke slordigheid door te schrijven:

naast zijn dagelijkse werk dient hij het socialisme als lid van de Eerste Kamer, in de VARA-verenigingsraad, als hoofdbestuurslid van het Humanistisch Verbond en als commissaris van de N.V. De Arbeiderspers.

Nog afgezien van het feit dat de Meester zelfs nooit hoofdbestuurslid van het Verbond geweest is, blijft het feit dat hij daar zeker niet in gezeten zou hebben om het socialisme te dienen. En dat noem ik dan de tweede slordigheid.

Geen bezwaar

De dikwijls nogal vlotte manier, waarop filmsterren zich van het ene kortstondige huwelijksavontuur in het andere storten, zou er op kunnen wijzen dat het beroep van filmster moeilijk combineerbaar is met een gelukkig huwelijk. De volgende uitspraak van een filmster-in-aanbouw (uit de Haagse Post) wijst in elk geval in die richting, alleen bekijkt Annelise het – gelukkig – van de optimistische kant:

Moeder van twee kinderen, gelukkig getrouwd... Dat is voor mij geen bezwaar, meent de Deense Annelise Lundsgaard, ik zal toch slagen als filmster.

KLEINE DIEREN

*Nan en ik,
Keken zo graag van de heuvel naar zee.
Door het spaarzame woud van kastanjes, Pijnbomen, eiken, olmen;
De zee was blauwer dan de lucht.*

*Nan en ik,
Keken zo graag naar zee,
Zittend als twee kleine dieren.
Heerlijk was het naar de zee te staren,
Stil zittend als dieren,
Stil zittend als de zee.*

*Nan en ik,
De gezichten naar zee,
Daalden de trap af
Van rood koraal en wit marmer.
Wij groetten de bleekgroene eilanden:
Zij dreven als eenden in zee.
Toen zag ik de olmenbladeren,
Wanhopig dwarrelend als bevende harten,
Zich hechten aan Nans haar.*

*Nan en ik,
Stil zittend onder de olmenbomen,
Waren zachtzinnig,
Waren zo zachtzinnig,
Als kleine dieren die staren naar zee.*

SHIN SOK-JONG
(Koreaanse dichter)

PROEVE VAN EEN NIEUWE GRONDWET (1)

'voor komende generaties'¹⁾

IN de 153 jaren, dat Nederland een grondwet kent, is deze grondwet dertien maal herzien. Naast minder fundamentele wijzigingen, betroffen de herzieningen voornamelijk de versteviging van de positie van het parlement en de invoering van de grondrechten van de burgers.

Het vragen naar diepgaande veranderingen in ons staatsbestel en naar een essentiële uitbreiding van het aantal burgerrechten is sinds de tweede wereldoorlog in kracht toegenomen (vanaf de verkiezingsstrijd van februari 1967 is het zelfs geen 'vragen' meer, maar roepen!). Door de afdeling grondwetszaken van het ministerie van Binnenlandse Zaken is tezamen met een werkgroep van vijf niet-ambtelijke deskundigen (de hoogleraren Donner, Van der Hoeven, Jeukens, Oud en Rypperda Wierdsma) een werkstuk samengesteld, dat onder de naam van 'Proeve van een nieuwe grondwet' in april 1966 is gepubliceerd. Het is de bedoeling, dat dit stuk in ons land een discussie op gang brengt, naar aanleiding waarvan t.z.t. een grondwetsvernieuwing tot stand kan komen. Ongetwijfeld hebben de samenstellers kans gezien een bekorte en vereenvoudigde tekst op te leveren, moderner van opzet en terminologie dan de huidige grondwet. Ook in dit voorstadium echter zal het Humanistisch Verbond er goed aan doen, zich te beraden op datgene wat de Proeve biedt, of juist *niet* biedt. Het kommentaar van het HV zal zich vooralsnog kunnen concentreren op twee zaken en wel:

1. de algemene geest van waaruit de neergeschreven tekst het staatsbestel verklaart; de sfeer, die men als 't ware uit de grondwetsproeve proeft; en
2. de artikelen die rechtstreeks betrekking hebben op de 'vrijheid van godsdienst' (daarover in een volgend artikel).

Preamble, ja of nee?

De minister, die destijds opdracht gaf tot het formuleren van de Proeve, mr. E. H. Toxopeus, meende dat de inhoud van de grondwet zich zou moeten beperken tot een 'volstrekt minimum'. De voor ons liggende tekst voldoet aan die eis. Het geheel maakt een sobere indruk. Kwade tongen zeggen zelfs, dat het een schrale zaak is geworden, een dor, het een schrale stuk. Wat hiervan moge typisch ambtelijk stuk. Wat hiervan moge zijn, men zal in de Proeve tevergeefs zoeken naar bloemrijke zegswijzen of tegen-het-lyrische-aanhangende zinswendingen. Evenmin heeft men de Proeve door een preambule doen voorafgaan, een inleiding omtrent dat-

gene, wat de opstellers van de grondwet bewogen heeft. De Proeve valt met de deur in huis:

Artikel 1: 'Aan allen, die zich in Nederland bevinden wordt gelijke bescherming van persoon en goed verleend'.

Voor we een oordeel uitspreken over het ontbreken van een meer beschouwelijke aanloop tot de eigenlijke grondwetstekst, is het wellicht nuttig een blik te werpen in andere grondwetten. Hoe heeft men deze zaak elders opgelost? Onze twee Benelux-partners, België en Luxemburg, hebben een grondwet (resp. van 1831 en 1868), die zich evenals de onze terstond in de materie zelf stort. Dit geldt eveneens voor Italië (grondwet van 1947) en Oostenrijk (grondwet van 1920, uiteraard aangevuld met wijzigingen en verbeteringen).

Preamble; waartoe?

Het is boeiend, na te gaan waartoe de preambules gebruikt zijn in de grondwetten van die volkeren, die wel een dergelijke inleiding aan hun 'basiswet' vooraf deden gaan. De oudste grondwet van de wereld, die van de Verenigde Staten, dateert van 1787. Alle andere zijn in de negentiende en vooral in de twintigste eeuw tot stand gekomen. De Amerikaanse grondwet begint als volgt:

'Wij, de burgers van de Verenigde Staten, teneinde een beter funktionerende Unie tot stand te brengen, gerechtigheid in gang te doen vinden, rust in het land te verkrijgen, in de gemeenschappelijke verdediging te voorzien, het algemeen welzijn te bevorderen en de zegeningen van de vrijheid veilig te stellen voor onszelf en ons nageslacht, hebben besloten deze grondwet voor de Verenigde Staten van Amerika vast te stellen'.

Uit de geresseerde tekst spreekt nog iets van de crisissituatie van destijds. De losse band van de gewezen dertien engelse koloniën moest worden gevlochten tot een Unie-band, een federatie.

Eenzelfde bondige, tegelijk ernstige trots is merkbaar in de inleiding tot de zeer uitvoerige grondwet van India (1949):

'Wij, het volk van India, vastbesloten India te maken tot een zelfstandige, democratische republiek en voor alle burgers zeker te stellen: rechtvaardigheid, in sociaal, economisch en politiek opzicht; vrijheid van gedachten, meningsuiting, levensbeschouwing, geloof en geloofsbeleving...'

Tsjechoslovakije daarentegen geeft in de inleidende zinnen tot de grondwet (1948) een historisch overzicht. Opgehaald wordt, hoe

(Vervolg op pag. 6)

'Mam, mag ik in de kelder een klasseavond geven?' vroeg Petra, onze veertienjarige middelste dochter. 'Hoe haal je dat nu in je hoofd,' zei ik, 'stel je voor, die vieze kelder en dat met al die kinderen. Komt de hele klas?' Nou, nee, niet iedereen zou komen en ze zouden alles van tevoren schoonmaken en versieren en zo en ze zouden niet al te luide klappen slaan voor de burens en 't zou niet laat afgelopen zijn en na afloop zouden ze alles weer netjes opruimen, kortom, er meerde een schip vol braafheid en goede voornemens aan onze kade en ik had de moed niet om het tegen te houden. Bovendien, waarom zou ik ook. Wat kon er nu in feite gebeuren en als het kind het nu zo graag wilde. Je moet ze tenslotte vertrouwen!

De hele zaterdagmiddag was er een grote bedrijvigheid in de box-ruimte onder ons huis. De burens konden alleen nog met de grootste moeite hun fiets kwijt in hun eigen afdeling en later hingen er zoveel slingers, dat de boxdeuren niet meer open konden. Er waren zoutjes bij hopen en gezinsflessen in alle soorten en ook bier, wat ik niet zo leuk vond, eerlijk gezegd. Overal stonden kaarsen en ik vulde eigenhandig een emmer water. Voor alle zekerheid.

De burens, die we keurig gewaarschuwd hadden, zaten startklaar, om bij het minste rustverstorende gerucht naar beneden te stuiven en boos in te grijpen. Tot ieders verbazing was het vrij rustig. Ze waren ook maar met z'n achten, vier jongens en vier meisjes. Opeens kwam onze oudste dochter, die met haar vriendje ook bij het feest had mogen zijn, boven en ze bleef boven. Samen zaten ze op de bank en maakten geen aanstalten om weer naar de kelder te gaan. Wij vonden dat vreemd, maar in de loop van het gesprek bleek, dat het gezelschap beneden, toen hun eigen bier op was, er geen been in had gezien om aan het voorraadjie bier te beginnen, dat een van onze burens in zijn kelder had staan. Nog voor tienden stond Petra, met betraande ogen alleen de troep in de kelder op te ruimen. Mijn man had het hele stelletje weggestuurd, want zo iets kunnen we niet hebben.

Natuurlijk hadden we toch stiekem gedacht, dat dit bij ons niet zou gebeuren. Nu ja, dat weten we dan alweer. Maar voor Petra was het zielig.

¹⁾ Het verzamelwerk 'Constitutions of nations' van Amos J. Peaslee is opgedragen 'to oncoming generations'.

'NOOIT MEER SLAPEN': EEN MANNELIJK BOEK

VOOR wie uit nieuwsgierigheid het proefschrift eens ingekeken heeft, waarop aan Willem Frederik Hermans de doctorsbul is uitgereikt, is het haast onbegrijpelijk, dat de saaie, droge academicus die daaruit naar voren komt, dezelfde is als een van onze beste romanschrijvers. Het meest opvallende aan Hermans' romans is namelijk juist de spanning, soms opgewekt door een geraffineerde compositie (zoals in *'De donkere kamer van Damocles'*), soms door de aard van het onderwerp (*'Het behouden huis'*), maar in zijn laatste boek (*'Nooit meer slapen'*), op een veel subtielere manier. De schrijver laat bij stukjes en beetjes gegevens los, die het beeld van de hoofdpersoon, een geologisch student, tenslotte vervolmaken. Pas tegen de achtergrond van zijn afkomst, zijn jeugd, wordt Alfred tot wat hij is, een doorzetter tegen wil en dank.

Gelegenheid om over die jeugd na te denken heeft de ik-figuur te over, als hij een expeditie onderneemt, samen met een vriend, naar een vrijwel onbevolkte streek in Lapland, op zoek naar mogelijke sporen van meteorieten. Die meteorieten moeten steun geven aan een theorie van een Amsterdamse hoogleraar over het ontstaan van het landschap daar in het noorden, een theorie die geheel nieuw is en een revolutionaire breuk betekent met de gangbare opvattingen van de Scandinavische geleerden. Alle ingrediënten voor een boek vol stoere verhalen over het verblijf in een onherbergzame streek, over de ontberingen die de held moet doorstaan, en tenslotte over de glorie die hem deelachtig wordt bij zijn terugkomst, zijn dus aanwezig. Het is ook een stoer, een mannelijk boek geworden waarin die ontberingen (het gesjouw met een tentje en leeftocht op de rug, de onafscheidelijke muggen, de bijna onophoudelijke regen, de uitputting) niet weg te cijferen zijn.

Maar gelukkig blijft het daar niet bij: de schrijver heeft juist de introspectie van de hoofdfiguur gebruikt voor het schetsen van een nogal meedogenloos, sarcastisch, maar in vele opzichten scherp en treffend beeld van wat men onder wetenschap verstaat. Tegen het romantische verhaal dat zijn boek had kunnen worden, zet hij zich af. De hoofdfiguur denkt af en toe met verbittering aan een andere geoloog, die voor een dagblad verslagen schrijft van zijn expeditie, verhalen die daarop neerkomen, dat hij door gediensstige inboorlingen letterlijk en figuurlijk over alle moeilijkheden heengedragen wordt. De werkelijkheid van Alfred is anders: er is niets glorieus aan zijn tocht, het is grotendeels een treurige, trieste affaire, met maar af en toe een lichtpunt, zoals de vriendschap van Arne. Verschil van mening over een kleinigheid drijft de vrienden op een gegeven moment uit elkaar. Het lijkt even een grapje, maar de hoofdfiguur vindt na dagen zwerven zijn vriend terug, uitgegleden en gevallen, dood. De vriendschap is een stille, stoere mannenvriendschap gebleven, onuitgesproken, onaf, zich slechts uitend in een enkele daad.

En zo is het eigenlijk ook met Alfreds expeditie: hij heeft wat rondgezworven door een vreemd gebied, zich af en toe niet meer dan toerist voelend, ontberingen lijdend niettemin, voor niets, voor het zoeken naar een speld in een hooiberg. En hij

keert terug van het land van de middernachtzon, zonder illusies, en zonder zijn doel zelfs maar benaderd te hebben, alleen met achterlating van een vriend die het stadium heeft bereikt, waarin hij nooit meer slapen zal. Meestal noemt men dat de eeuwige slaap, maar is dat in wezen niet hetzelfde? En dat in een land waar ook de hoofdfiguur meende nooit meer te kunnen slapen, want hoe kan men slapen als het buiten voortdurend lichter wordt, waar de nacht nooit valt?

Een hekeling van wat wetenschap genoemd wordt, noemde ik Hermans' laatste roman, en dat is het ook. Want Alfred is niet de onderzoeker die hij is, uit pure wetenschappelijke belangstelling, maar alleen omdat zijn moeder het wilde, dat haar zoon de carrière zou voltooien die zijn vader nét niet kon voleindigen. De vader was botanicus, maar viel te pletter in een rotspleet een paar dagen voor hij tot hoogleraar benoemd zou worden. Vandaar dat Alfred steeds bang is te vallen en mede daardoor wat schutterig, houterig, met zijn meer geroutineerde expeditiegenoten optrekt. Maar wat is wetenschap? Alfred trekt erop uit om carrière te maken, hij moet wel. En hoe maakt men carrière in de 'wetenschap'? Door de dingen te vinden die je hoogleraar graag wil dat je vindt, door te beweren wat hij beweert, door niet tegen te stribbelen, je aan te passen. Dat is overduidelijk de mening van W. F. Hermans, en wie zou durven zeggen dat daar niets van waar is? De pesterijen om een paar luchtfoto's, die de student zouden moeten helpen bij zijn onderzoek, zijn er om het te be-

wijzen: wetenschap wordt ook vertroebeld door menselijke, al te menselijke hebbelijkheden: eerzucht, naijver, de wens op te vallen en belangrijk te zijn.

Alfred weet dat nog niet in het begin van het boek. Vol vertrouwen vraagt hij de Noorse professor om de luchtfoto's, die hij onder allerlei voorwendsels niet krijgt. Hij begrijpt dat niet, want *'Als Nummedal gelijk heeft, zal ik toch zeker het tegendeel niet gaan betogen?'* Maar zijn vriend waarschuwt hem: *'Ik zou maar oppassen als ik jou was. Je promoveert bij Sibbelee, niet bij Nummedal.'* Over wetenschap gesproken... En waartoe ook al die studie, al dat onderzoek? *'Alle intellectuele beroepen bestaan uit het continu verrichten van dingen die, apart genomen, heel eenvoudig zijn, na een gigantische voorbereiding. Een ei bakken op de top van de Mount Everest, dat is het.'* U mag als lezer daarvan vinden wat u wilt, maar u mag er niet over meepreten als u *'Nooit meer slapen'* niet gelezen hebt!

Het is bij mijn weten het eerste boek waarin het wetenschappelijk milieu niet alleen een rol speelt (zoals bij voorbeeld in sommige van Vestdijks Anton Wachterromans), maar waarin het om de problematiek van dat milieu zelf gaat. Af en toe leidt dat tot haast komische intermezzi, als de schrijver zelf even aan het woord komt: *'Het terrein waar wij nu lopen is tamelijk vlak en zo rotsachtig, dat er bijna niets groeit en het ondanks de voortdurende regen niet doorweekt is. De bovenste laag van de bodem bestaat uit gele scherven van een schisteus gesteente. (De leek die niet weet wat dit is, moet het maar opzoeken of voor kennisgeving aannemen. Een van de oorzaken waardoor de meeste leesboeken altijd over dezelfde dingen handelen, is de bezorgdheid van de auteurs dat iedereen zal kunnen begrijpen waar het over gaat. Vaktermen zijn dan uit den boze. Hele categorieën van bezigheden en beroepen zijn nooit in een roman beschreven, omdat het zonder vaktermen onmogelijk zou zijn de werkelijkheid te benaderen. Van andere beroepen: politie, dokters, cowboys, zeelui, spionnen, bestaan alleen de karikaturen die corresponderen met de waanvoorstellingen van de leken voor wie de lectuur is bestemd.'* Nou, aan waanvoorstellingen lijdt *'Nooit meer slapen'* dan ook niet, van vaktermen vloeit het ook niet over, maar door deze opvatting kon het onbarmhartig licht van Hermans' schijnwerper toch vallen op een onderwerp uit de wereld van de wetenschap.

De reden waarom ik *'Nooit meer slapen'* in een humanistisch blad bespreek, is, dat de twijfel er zo'n belangrijke rol in speelt. Ik geloof dat de humanist zich van zijn medemens onderscheidt door de grote waarde die hij aan de twijfel toekent. Hij is niet zo zeker van zijn zaak als vele anderen. Alfred zegt in dit boek: *'Ik besef ploteling dat ik in een voortdurende vrees leef te moeten bestaan in een maatschappij waar iedereen iedereen voor de gek houdt.'*

Die existentiële angst is een stadium dat de mens pas gaandeweg bereikt heeft. In het begin kende hij zijn spiegelbeeld nog niet, hij was honderd procent subjectief, een 'ik' dat zich vragen kon stellen over een 'zelf' bestond niet. In het tweede stadium ontdekt Narcissus zijn spiegelbeeld, voor het eerst ziet 'ik' zich 'zelf'. Zij zijn symmetrisch; als wij liegen, liegt het spiegelbeeld ook. Pas in het derde stadium hebben wij de genadeslag van de waarheid gekregen, en dat stadium begint met de uitvinding van de fotografie. In de loop van jaren kom je, via talloze foto's van jezelf, erach-

W. F. HERMANS

(Zie verder pag. 5)

Onze veranderende wereld

EEN van de goede dingen in onze zo snel veranderende wereld is, dat wij toch wel wat eerlijker geworden zijn. Dat wijst op een groeiend bewustzijn, dat ons er voor behoedt onszelf nog al te veel wijs te maken. Het rekent ook af met heel wat onwaarachtigheden uit het verleden, die voor heilig moesten doorgaan, maar waarvoor we nu geen waardering meer hebben.

Dit komt o.a. ook wel hierin tot uiting, dat we vrijwel nooit meer teksten of spreken aan de wanden van huiskamers tegenkomen, die in de 'goede oude tijd' ficties in stand poogden te houden, waar we nu gemakkelijk door heen kijken. We kennen ze nog wel, dat Goud van de Eigen Haard, het Oost-West Thuis best en dat klokje dat nergens beter tikt dan thuis. Spreken, die de warmte van de huiselijke haard bezongen, ook daar – en misschien wel vooral daar – waar dat goud maar een dun verguldsel was en het huiselijke klokje benauwend tikte.

'Wij hangen onze complexen aan de wand', heb ik eens een psycholoog horen zeggen. Dat hoeft natuurlijk niet in alle gevallen te kloppen, maar een grond van waarheid zit er zeker in. Wat bijvoorbeeld te zeggen van de tekst, die ik – maar dat is dan ook lang geleden – eens aantrof in een gezin, waar een dominerende moeder de scepter zwaaide en man en kinderen aan haar straffe gezag onderwierp. Zelf zag ze dat anders, zoals uit die tekst duidelijk blijkt. Maar men wist toen dan ook nog vrijwel niets van psychologie.

MOEDER

*Het is een Wonderbaar Iets een Moeder,
Uw Moeder alleen begrijpt U,
Zij werkt voor U, zorgt voor U en bemint U,
Zij vergeeft U alles wat Gij doet,
Zij begrijpt U, en
Het Enige Kwaad wat Zij U doet,
Is te sterven en U te verlaten.*

Deze verheven ontboezeming hing keurig ingelijst op een in het oog springende plaats. De moeder had die daar zelf maar opgehangen, de kinderen deden het niet. Die kinderen overtraden toen al het gebod, dat men ook veel-

vuldig aan kamerwanden kon vinden: 'Eert Uw Vader en Uw Moeder, opdat het U welga'. Het is die kinderen niet zo erg wel gegaan, dat was dan ook de straf voor hun zonde. Zo zag dat er tenminste uit in de ogen van een moeder, die haar zelfbeeld wel erg blind had geïdentificeerd met het ideaalbeeld van 'de' Moeder, met een hoofdletter.

Tegenwoordig begrijpen we te goed, dat het moeilijk wel kan gaan met kinderen, die door zo een 'ideale' moeder werden groot gebracht. Zij kregen geen kans zichzelf te worden, daar zorgen zulke ideale moeders wel voor. Hier nog een tekst, die een merkwaardig licht werpt op degene, die zich er toe geroepen voelde zijn omgeving er van in kennis te stellen. Ook al weer keurig ingelijst.

*Het ware te wensen,
dat alle mensen,
met al hun gebreken,
zichzelf eens bekeken,
dan zouden zij het praten
over anderen wel laten.*

Deze grimmige tekst was zó opgehangen in het kantoor van een kleine zakenman, dat de bezoeker er niet aan ontkwam hem te lezen, terwijl die zakenman zelf er met de rug naar toe zat. De tekst hing namelijk achter zijn bureau! De vermaning was dan ook voor de anderen bedoeld, op hemzelf was hij natuurlijk niet van toepassing. Daarvoor klopte hij zichzelf dan ook wel op de borst. Maar goed beschouwd hing daar eigenlijk een smeekbede: 'Alsjeblieft, spreek geen kwaad van mij, dat kan ik niet verdragen'. Het was zijn complex dat hij daar had opgehangen.

We zien ze tegenwoordig niet veel meer, die ingelijste verkondigingen en vermaningen, zij zijn uit de tijd gevallen. We zijn onze complexen nog wel niet kwijt, maar wij hangen ze niet meer aan onze moderne wanden. Daarvoor zijn zij te doorzichtig geworden, we geven onszelf er te veel mee bloot. Ook daaruit blijkt dan dat onze wereld toch wel aan het veranderen is.

A. T.

'De transformatie van de geest'

VIMALA THAKAR is een vrouw, die geput heeft uit de eenvoudige religieus-wijsgerige traditie van India en de existentiële noden van zeer vele mensen in onze tijd kent, die zelf acht jaar gewerkt heeft in de bhoedan-beweging ter leniging van de nood van landloze paupers in India en daarna in Engeland, Noorwegen, Frankrijk, Zwitserland, Griekenland, Nederland, Amerika, Afrika gesproken heeft over thema's als 'De levensvlam', 'Welsprekende extase', 'Van hart tot hart', 'De eeuwige pelgrimstocht' en het centrale thema van het boek 'Mutation of mind' ('De transformatie van de geest')*.

Ze vermijdt het kwasi-oosterse vakjargon, dat lezingen over 'oosterse wijsbegeerte' zo onverteerbaar maakt. Haar stijl is persoonlijk en direct. Ze vraagt van haar toehoorders dat ze zich inleven in een algemeen menselijk ervaarbare situatie, die gekenmerkt wordt door een zekere geestelijke nood maar die tevens de mogelijkheid biedt tot overwinning van die nood. Ze houdt telkens een korte inleiding, waarin ze stelselmatig een bepaalde gedachte ontvouwt, een situatie analyseert, mogelijkheden verkent, perspectieven opent. Daarop volgt dan een discussie. Vragen worden beantwoord, opmerkingen en aanvullingen dankbaar aanvaard.

Zeven van zulke lezingen met discussies zijn in de bundel opgenomen, gehouden in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, voor de Kring voor Wijsbegeerte in Bilt-hoven, en voor een groep in Haarlem. De centrale gedachte is de noodzaak en de mogelijkheid van een 'innerlijke revolutie', een verandering van de integrale mens van binnenuit, door bewustmaking van het onbewuste, door meditatie, door communicatie, door toegewijde arbeid, door een positieve aanvaarding van levensmogelijkheden, door geestelijke bevrijding.

Dit zijn geen aanwijzingen en leringen van een theologische autoriteit of een geestelijke leraar en ingewijde. Er is geen sprake van mystiek en ascese. Men ontmoet gewoon een geïnspireerd persoon, die uit eigen innerlijke ervaring kan spreken. Men luistert en stelt vragen. En het gewone alledaagse herwint de glans van een menselijk gebeuren. Zij die niet zelf de lezingen hebben meegemaakt kunnen ze in dit boekje lezen en zich ook laten inspireren.

K.S.L.

*) Vimala Thakar 'Mutation of mind' (De transformatie van de geest). Uitgegeven door E. A. M. Frankena-Geraerts en J. E. Frankena, Hilversum 1966. Prijs: f 8,25.

'Nooit meer slapen': een mannelijk boek

(Vervolg van pag. 4)

ter, dat je meestal niet jezelf bent, maar dat je het grootste deel van je leven in een aantal vreemde incarnaties bestaat voor welke je alle verantwoordelijkheid van de hand zou wijzen als je kon. En dan komt de twijfel, niet alleen aan de dingen, aan anderen, maar aan jezelf. Uit die twijfel komt de onzekerheid voort, waardoor de ik-figuur voortdurend wordt gekweld, maar evenzeer de kracht om het haast ondraaglijke bestaan in die grootse, maar troosteloze omgeving, vol te houden. Daar is geen godsbeeld voor nodig, zoals Arne veronderstelt: 'Toch moet god heelal hebben geschapen, want alle volkeren hebben in die geest gedacht', want Alfred vraagt: 'En wat bewijst dat dan?' 'Dat mens het niet zonder verklaring kan stellen.' 'Nee. Het bewijst alleen maar dat hij tevreden is met een verklaring die geen verklaring geeft.'

W. F. Hermans schrijft beeldend proza, helder Nederlands. Hij is er ook de man niet naar mee te doen aan een soort snobisme dat zich verbeeldt dat de dingen in een andere taal zoveel beter uitgedrukt kunnen worden, want: 'Wie een taal spreekt die zijn moedertaal niet is, die wordt naar

beneden gedrukt, onherroepelijk. Waarom hebben gekoloniseerde volkeren zoals negers, indianen, enz. de reputatie gekregen dat ze zo kinderlijk zijn? Omdat zij gedwongen waren tegen hun meesters talen te spreken die zij niet goed kenden.' Na nog gewezen te hebben op de humor in het boek (de beschrijving van Alfreds moeder, een gevierd recensente, die nooit een boek leest, maar de Figaro Littéraire en The Times Literary Supplement overschrijft en van haar knip- en plakwerk een uitgebreide documentatie bijhoudt!), geef ik tenslotte een citaat waarin het neerkomen van een watervliegtuig wordt beschreven. Het is een voorbeeld van het zeer bewuste taalgebruik van Hermans, van zijn strakke, ingehouden stijl met niettemin treffende beeldspraak, en van zinnen die soms bijna geen zinnen meer zijn, maar op sommige plaatsen ineenschrompelen tot een enkel zelfstandig naamwoord, typerend, raak, en de actie versnellend: 'Het vliegtuig helt ver over, zo ver dat het raampje waaraan ik zit, bijna horizontaal door de ruimte scheert. En ik, met mijn gezicht vlak erop. Alta glijdt onder mijn ogen door: kleine huizen, langs een enorme baai. Bomen in de

laagten, kale toppen. Het is of de boomgrens een enorme hand was, die de begroeiing langs de bergen omlaagdrukte. Het vliegtuig raakt weer in evenwicht, het water komt nu vlakbij. Het lijkt of de drijvers van het vliegtuig het water zullen grijpen als de klauwen van een roofvogel. Een landing op het water. Voor het eerst dringt het tot mij door dat dit vreemd klinkt. De motor stopt, alle lawaai, alle trillingen zijn ineens verdwenen. Of je uit een droom ontwaakt; je droomde dat je vloog, maar je wordt wakker en dobbert midden op een bijna onafzienbare watervlakte. De piloot komt uit zijn cabine en opent de deur.' Een sterk boek, dat Hermans' talent, voor mij eigenlijk ten overvloede, bevestigt.

R. DE LA RIE

*) W. F. Hermans 'Nooit meer slapen', uitgave 'De Bezige Bij' Amsterdam. Prijs: f 9,50.

Proeve van een nieuwe grondwet (I)

(Vervolg van pag. 3)

Tsjechen en Slovaken hebben leren samenleven, hoe strijd is geleverd, eerst tegen de adel, in later eeuwen tegen de bourgeoisie. Het felle verzet tegen de nazis komt aan de orde en er wordt een verklaring gegeven van de groei naar het socialisme.

De laatste oorlog heeft op verschillende grondwetten een stempel gedrukt, waarvan de preambules getuigen. De franse inleiding tot de grondwet (1946) begint aldus:

'Daags na de overwinning van de vrije volkeren op de regeringen, die gepoogd hebben de mens tot slaaf te maken en te vernederen, verklaart het franse volk nogmaals plechtig, dat elk menselijk wezen, zonder onderscheid van ras, godsdienst, of levensbeschouwing, onvervreemdbare en heilige rechten bezit...'

De landen die de oorlog niet als overwinnaar, maar als overwonnenen beëindigden, laten dat evenzeer merken in de preambule op hun grondwet. Japan (grondwet van 1947) stelt:

'...vastbesloten dat we nooit meer moeten worden bezocht door de gruwelijkheden van de oorlog tengevolge van handelingen van onze regering... verlangen wij vrede voor altijd... verlangen wij een waardige plaats in te nemen in de internationale samenleving. Wij geloven dat geen land slechts aan zichzelf verantwoordelijk is; de wetten van politiek fatsoen zijn universeel'.

En een ander overwonnen land (West-) Duitsland stelt in de inleiding tot de grondwet (van 1949, ingevoerd in 1955):

'Bewust van zijn verantwoordelijkheid voor God en de mensheid, vervuld van het besluit zijn nationale en politieke eenheid te bewaren en de wereldvrede te dienen als een gelijkwaardige partner in een Verenigd Europa, heeft het duitse volk...'

Dit waren enkele voorbeelden van preambules van grondwetten, waaruit een stukje historie van het betrokken land te distilleren valt. Men kan er zinspelingen uithalen op voorbijgane moeilijkheden, revoluties en oorlogen. Tevens vormen de preambules een aanduiding van de nieuwe periode, welke met deze grondwet een aanvang heeft genomen.

Er zijn echter ook inleidingen tot grondwetten te citeren, die niet in de eerste plaats landsgeschiedenis ophalen, die niet op het verleden zijn gericht, doch die wijzen op een bepaalde ideologie, of op een gebondenheid van het staatsbestel aan een hogere orde.

Voor wat de binding aan een ideologie betreft kunnen we bv. kijken naar de russische grondwet, die begint met een inleidend hoofdstuk van twaalf artikelen.

'Art. 1. De Unie van Socialistische Sowjet Republieken is een socialistische staat van arbeiders en boeren;

'Art. 2. De politieke grondslag van de USSR vormen de sowjets van werkersafgevaardigden, ontstaan en sterk geworden als resultaat van de omverwerping van de macht der grootgrondbezitters en kapitalisten en van de verovering van de diktatuur van het proletariaat.'

In art. 12 leest men tenslotte:

'De arbeid in de USSR is een plicht en een erezaak voor iedere tot arbeid in staat zijnde burger, volgens het beginsel: 'Wie niet werkt, zal niet eten'. In de USSR wordt het beginsel van het socialisme verwezenlijkt: 'Ieder werkt naar vermogen - ieder ontvangt naar prestatie'.

De binding van staatsbestel aan een hogere macht komt bv. tot uiting in de grondwetten van Moslimstaten zoals Iran (grondwet van 1906) en Irak (1925), waar de grondwet begint met de woorden:

'In de naam van de almachtige God...'

Heel uitgesproken vindt men deze gedachte terug in de grondwet van Ierland (1937):

'In de naam van de allerheiligste drieëenheid, van welke alle gezag is en aan welke tenslotte alle daden van mensen en staten dienen te worden opgedragen, Wij, het Ierse volk, nederig erkennend al onze verplichtingen ten opzichte van onze goddelijke heer Jezus Christus, die onze voorvaderen gesteund heeft gedurende eeuwen van ontberingen...'

In Nederland

Wat valt nu op te merken met betrekking tot onze nederlandse grondwet? Wij kennen thans geen preambule; de samenstellers van de Proeve hebben daar geen verandering in aangebracht.

Het lijkt nauwelijks mogelijk, een historisch getinte tekst op te stellen, met - om slechts een voorbeeld te noemen - toespelingen op de 80-jarige oorlog of Atjeh, die niet als ridikuul ervaren zullen worden. De slag bij Nieuwpoort en de tien-daagse veldtocht zullen, samengeperst, geen geslaagde inleiding tot de nederlandse grondwet vormen.

Maar het ligt anders, voor wat de band tussen het staatsbestel en een eventuele hogere macht betreft. Diegenen, die de droge toon van de Proeve betreuren, zullen naar alle waarschijnlijkheid hun gedachten meer hebben laten gaan over een preambule, waarin een gedeeltelijke 'geloofsovertuiging' neergelegd was, dan over een, die naar de historie verwees. Reeds vroeger is iets dergelijks kenbaar gemaakt (bv. in de minderheidsnota bij het zgn. rapport-Van Schaik over grondwetsherziening van 1954):

'dat een inleidend artikel zou moeten worden opgenomen, waarin de gebondenheid van alle staats- en rechtsbestel aan een hogere orde tot uitdrukking wordt gebracht.' Een dergelijk artikel zou kunnen luiden: 'Het staatsbestel van het Koninkrijk wordt gedragen door de erkenning van God als Schepper en Bron van het Recht'.

Zelfs al zou de inhoud van dit artikel niet stroken met de overtuiging van alle burgers, dan meende de minderheidsnota toch, dat geen bezwaar was tegen opname van een dergelijke preambule. De motivering luidt:

'Immers aan de geestelijke vrijheid, welke als een van de kostbaarste goederen in het Nederlandse volk en zijn staatsburgers ligt verankerd, wordt niet tekortgedaan, daar dit artikel niet kan worden opgevat als poging enig burger, in welke kwaliteit ook, iets tegen zijn overtuiging op te dragen of af te dwingen'.

Enerzijds willen de opstellers van de tekst niemand dwingen of achterstellen, anderzijds wensen zij hierdoor een grote, diepe gedachte tot uitdrukking te brengen, volgens welke ons staatsleven zich zou moeten ontwikkelen. Het één lijkt niet te verenigen met het ander. De geestelijke vrijheid loopt eerst recht gevaar, wanneer in de grondwet een dergelijke beginselverklaring zou worden opgenomen, die voor ruim een derde deel van de bevolking volstrekt niets zegt (nog afgezien van de juridische vraag, of een zodanige uitspraak thuishoort in de grondwet).

Het Humanistisch Verbond zal m.i. volledig instemmen met de thans voor ons liggende Proeve, waarin geen preambule voorkomt,

'omdat het onduidelijke karakter van zulk een bepaling de bron wordt van discussies, die noch noodzakelijk noch met de verhevenheid van het uitgedrukte in overeenstemming zijn'.

Trouwens, hoe groot is de waarde van een preambule tot de grondwet? Lees, wat geschreven staat als inleiding tot de grondwet van Spanje (1945):

'De spaanse staat verklaart, zich bij haar daden te zullen laten leiden door het beginsel van respect voor de waardigheid, de integriteit en de vrijheid van de menselijke persoon, daarbij erkennend, dat de mens, als drager van eeuwige waarden en als lid van de nationale gemeenschap, plichten en rechten heeft, waarvan de staat de uitoefening garandeert in het algemeen welzijn...'

Laten wij dan liever kiezen voor een misschien droge, maar sobere grondwet, zonder ijdele of explosieve proklamaties.

M. ROOD-DE BOER

ACTIE ISRAËL - GIRO 23434 - AMSTERDAM

Ik denk er
zo over

PROBLEMEN VAN ONTWIKKELINGSHULP (3)

IN ons vorige artikel toonden wij aan, dat hulp op één terrein onjuist is en in een aantal gevallen zelfs rampzalige gevolgen kan hebben. We herinneren aan de hulp op medisch gebied en aan voedselhulp. De conclusie, die we daaruit moeten trekken is dat alleen grootscheepse hulp op alle – ik herhaal nadrukkelijk alle – terreinen enig effect kan hebben.

Het is natuurlijk bijzonder gemakkelijk om te zeggen, dat de hulp grootscheeps en op alle terreinen moet plaats vinden. We praten dan nog niet eens over het geld dat daarvoor nodig is. Nog minder hoe lang die hulp gegeven moet worden. We kunnen alleen vaststellen dat dat ene of desnoods anderhalf procent van ons Nederlandse nationale inkomen – waar wij overigens kennelijk geen van allen voor voelen – bij lange na niet voldoende is om enig werkelijk effect te sorteren.

Verder hebben we in de kranten kunnen lezen, dat het Nederlandse volk niet in staat is om een permanente medische staf – uiteraard op aflossingsbasis – beschikbaar te stellen voor één t.b.c.-ziekenhuis in Saigon. Het Nederlandse medische systeem laat doodgewoon niet toe dat

een arts zijn baan voor één of twee jaar verlaat, want als hij terug zou komen, zou zijn baan foetsie zijn. Ditzelfde verhaal geldt voor alle deskundigen op alle terreinen. Wellicht denkt iemand, dat iets dergelijks van een klein land niet verlangd mag worden. Natuurlijk niet! Wij zullen de laatsten zijn om de eerste steen te werpen.

Wat wij ons echter wel kunnen afvragen is, wie dan wel in dit immense probleem enige verantwoordelijkheid draagt. Wij zijn geneigd dit te beschouwen als een probleem, dat de hele wereld aan gaat. De hele wereld is daarbij betrokken. Dus niet alleen de arme landen hebben er belang bij dat zij tot een bepaalde mate van technisch-economische ontwikkeling komen, ook de rijke landen al betekent die ontwikkeling op bepaalde terreinen het ontstaan van concurrentie, dus inkomensderving voor het betrokken rijke land en werkloosheid voor grote aantallen arbeiders (Twente). Want het ontbreken van technisch-economische ontwikkeling betekent in het huidige technologische tijdsgewricht armoede. En armoede is onaanvaardbaar! Zo onaanvaardbaar dat men bereid is om met

inzet van grote offers (niet alleen materieel, maar ook geestelijk en zelfs met opoffering van mensenlevens) te trachten uit te komen.

In het voorgaande hebben we reeds aangegeven dat de problemen, welke samenhangen met de maatregelen die genomen moeten worden om deze ten achter gebleven technisch-economische ontwikkeling te stimuleren immens groot zijn. We hebben ook aangeduid dat de hulp, waartoe de rijke landen bereid zijn, beoordeeld naar het werkelijk bereikte en bereikbare resultaat, van geringe betekenis is.

Het is onze mening, dat deze problemen in eerste instantie door de betrokken landen zelf moeten worden aangepakt. Want alleen langs deze weg zijn de noodzakelijke opofferingen in materiële en geestelijke zin te verkrijgen. Wat de rijke landen met hun hulp kunnen bereiken is op zijn gunstigst een kleine vergemakkelijking en versnelling van die ontwikkeling.

Bij de bespreking van de vraag wat de wezenlijke betekenis is van het uitgangspunt – dat de ten achter gebleven technisch-economische ontwikkeling door de landen zelf op gang gebracht moet worden – kun-

nen we de zaak van twee kanten benaderen. De tot dusver gevolgde weg om de ontwikkelingshulp en de problemen van een achtergebleven land te bestuderen en te beschouwen is de benadering vanuit de positie van de hulpgevende partij, die zelf beschikt over een ver ontwikkeld technisch-economisch systeem. Deze benadering is vrijwel altijd van paternalistische (en daarom van onaanvaardbare) aard voor de hulpbehoevende partij.

In het artikel 'De helpers helpen zich zelf' (gepubliceerd in de Groene Amsterdammer van 15 april 1967) gaat D. Scherpenzeel zelfs verder. Hij toont aan, dat het in de harde praktijk helemaal niet de bedoeling is dat de hulpbehoevende partij geholpen wordt. Het blijkt dat uitsluitend de rijke landen beter worden van al de gegeven hulp. Natuurlijk hebben de arme landen al veel eerder onderkend wat Scherpenzeel nu wereldkundig heeft gemaakt. In het volgend artikel willen we op dit paradoxaal aspect van de ontwikkelingshulp dieper ingaan.

ONG BING JONG

Ik denk er ZO over

Bijna zes maanden geleden trad ik als lid van het H.V. toe, gedurende welke tijd mij verschillende uwer publicaties geregeld en kosteloos werden toegezonden. Het moet gezegd, dat dit een uitstekende methode is het H.V. bij een nieuw lid te introduceren. Met alle respect voor de veelzijdige inspanningen van het H.V. moet mij toch van het hart dat de inhoud der publicaties, waarvan ik hier 'Mens en Wereld' slechts bij name noem, mij zeer teleurgesteld heeft.

Aan de rubriek 'Kritisch Allerlei' zal ik maar geen woorden verspillen. Van veel meer belang acht ik de overige artikelen en speciaal die, welke het thema van het congres betreffen. Bij lezing daarvan valt het mij steeds op hoe de schrijvers nog met alle vezelen aan het christendom verbonden zijn. Het is alsof een machtige hand die schrijvers in zijn greep heeft en zij met al hun gespartel machteloos blijven aan die greep te ontkomen om als zelfstandige wezens op eigen benen te staan. Na eeuwen van humanisme is het hen blijkbaar nog niet gelukt een 'eigen identiteit' – wat dit ook zijn moge – te vinden. Het lijkt mij een der ergste wanbegrippen zich een 'eigen identiteit' te willen aanmeten en aanmatigen en daarmee een begrenzing en tevens een scheiding te bewerkstelligen. Bij mijn toetreden had ik nimmer verwacht opgesloten te zullen worden in zulke een enge, benauwende gedachtensfeer. Ik meende hieraan ontgroeid te zijn en het laat zich m.i. alleen verklaren uit dezelfde band met het blijkbaar onuitroeibare christendom, waartegen men zich op elke bladzijde van uw orgaan zo wanhopig verzet. Men krijgt de indruk dat het de wanhoop is – bewust of onbewust – die de schrijvers zulke capriolen doet maken, want het is alsof ze geen eigen grond hebben om op te staan, geen eigen fundamenten om op te bouwen.

Telkens valt het mij op, dat men niet van de grond durft te komen en dat men zich angstvallig vasthoudt aan alleen datgene, wat aan de oppervlakte van het verstand ligt, waardoor men het hart uit het humanisme wegsnijdt en slechts een robot overhoudt.

Men schuwt alles wat niet exact gedefinieerd kan worden, alsof niet de ware drijfveren van de mens uit de onpeilbare diepte en onbegrijpelijke omvang van de psyche tot realisatie gedreven wordt. De vrees voor de humanisatie komt mij volkomen ongegrond voor, indien men niet bevreesd is deugden als eerlijkheid, liefde en moed als de hoogste menselijke attributen voor te houden.

Men zal dan als humanist misschien niet een geheel 'eigen identiteit', een eigen gezicht bezitten, doch men zal des te meer gewoon mens zijn onder de mensen, wat wel zo menswaardig is.

Ik hoop, dat u er geen bezwaar tegen hebt deze zeker niet-malse kritiek van een onvoldragen humanist in uw kolommen te willen opnemen, want de reacties uwer lezers zullen ook voor mij zeer leerzaam kunnen zijn.

Met hoogachting,

J. G. EYKEL

Onderschrift van de redactie:

De humanist op zoek naar zijn identiteit is de humanist op zoek naar zijn identiteit. Hij staat inderdaad reeds lang op eigen benen. Maar wie zo staat, wil nog wel zich zelf wat beter leren kennen. Waarom moet dat streven naar zelfkennis noodzakelijk de aanwezigheid van een benauwende gedachten sfeer veronderstellen? Er is in de wereld meer scheiding en begrenzing veroorzaakt door gebrek aan zelfkennis dan door zelfkennis. Wie zich zelf leert kennen, begrijpt de ander beter en legt zodoende een grondslag voor verstandhouding.

Gewoon mens zijn onder mensen is een mogelijkheid die iedere humanist hoopt te verwirkelijken voor zich zelf en voor anderen. Dat hij zich daarbij van tijd tot tijd de vraag stelt waarom hij dat doel beoogt, is begrijpelijk. En dat is nu juist de vraag naar zijn identiteit.

METAPHYSISCH AGNOSTICISME

Het artikel van de heer Salm in M. en W. van 15 april j.l. heeft mij getroffen als een cri de coeur. Wat hem klaarblijkelijk intens bezighoudt en verontrust is het misverstand dat bij iedere discussie ontstaat. Velen zullen dit op dezelfde wijze pijnlijk meevoelen, velen, die net als de heer Salm, geloven in de mogelijkheid van een 'zinnig gesprek'.

En is dit eigenlijk niet een zeer reëel uitgangspunt? En als hij bovendien nog telkens in zijn betoog zich realiseert, dat de gebruikte termen vast en zeker niet dezelfde denk-beelden zullen oproepen in de gene die ze leest, en dat daarom een grondig onderzoek noodzakelijk zal zijn van deze woorden die cardinale begrippen vertolken – speciaal voor wie zich als humanist van andere groepen wil onderscheiden – dan lijkt het mij, dat wij hem alleen maar dankbaar mogen zijn voor zijn initiatief, ons hierop te hebben gewezen.

H. J. STRUIK

P.S.

Wat mijzelf betreft: ik geloof in de mogelijkheid van een zinnig gesprek. Of dit geloof van dezelfde categorie is als waarmee men bergen verzet, weet ik niet. Het zal moeten blijken. Misschien kan het voorkomen, dat men zich overijld vertilt aan die bergen. Misschien. Ook dat weet ik niet. Misschien ben ik wel een agnosticus.

H. J. S.

Lezingen voor de radio

Maandag 26 juni 19.40 uur: G. A. Kooy: 'We moeten het samen doen' (Hilversum 2).

Vrijdag 30 juni 22.25 uur: Kort commentaar (Hilversum 1).

Uitdaging en antwoord

Inleidingen gehouden tijdens de bijeenkomst 20-jarig bestaan Humanistisch Verbond, door dr. H. J. Roethof, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, prof. dr. J. P. van Praag. f 1,75

Humanisten over echtscheiding

Inleidingen gehouden op de juristenconferentie v.d. Humanistische Stichting Socrates, door dr. H. J. Roethof, mr. M. Rood-de Boer, mr. H. G. van Veen. f 1,80

Invloedrijken

Een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachte naar voren hebben gebracht. f 4,75

Bevrijdend Humanisme

H. Lips.

f 3,90

20 jaar Humanistisch Verbond

Een korte samenvatting over de jaren 1956 - 1966. f 2,90

Het Humanisme in de moderne wereld

Inleidingen gehouden tijdens het 16e congres. f 0,85

Te bestellen door storting of overschrijving op giro-rekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

ANNONCES

Jong Technisch Ambtenaar, 21 jr., zoekt kamer met kookgelegenheid per half augustus, omgeving Delft' C. C. Montauban, Van Egmondstr. 27, Haarlem.

Natuur- en kunstminnende dame, 47 jaar, in bezit van auto (2-CV.), zoekt **vr. gezelschap** voor 2 of 3 weken vakantie. Brieven onder no. 38 a/h buro M. en W.

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weterman.

(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

Humanistisch Vakantiecentrum 'De Ark', Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Goede verzorging, redelijke prijzen. Kamers beschikbaar tot 8 juli en van 29 juli tot 2 september. Folder op aanvraag.

Vanaf 1 juni is de inschrijving geopend voor de **bejaarden-weeken** van 9 tot 30 september in het Humanistisch Vakantiecentrum 'De Ark', Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Deelname voor personen boven de 60 jaar, prijs f 65,- p.p. per week.

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit“

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts), Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Reehorst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R. Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.).

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 22.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Het juninummer bevat o.a.

bijdragen van Merijn Trip, L. van Gelder, Kwee Swan Liat en A. Stempels

Folder op aanvraag

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 5822 93

MENS EN KOSMOS

Uit de inhoud: Prof. Dr. J. H. Dubbink, G. Th. Fechner's 'Dag- en nachtaanzicht vergeleken met Dostojefski'; Noud van den Eerenbeemt, 'Ervaringen met L.S.D.'; Milan Machovec, 'Waarop kan de mens van heden hopen?'; Prof. Dr. C. J. Bleeker, 'Roes en vervoering'.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Geschiedenis van het Humanisme in Nederland
van Dr. A. L. Constandse

Verkoopprijs: f 8,90. Nu reeds te bestellen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht door storting of overschrijving op postrekening no. 30 49 60, met vermelding van de titel van het boek.

MENSEN
WERELD